

**KARIŞIK DİLLİ ESERLERDEN ALİ'NİN
YÛSUF VE ZÛLEYHÂ HİKÂYESİ***

Ali CİN**

ÖZET

Ali'nin *Yûsuf ve Zûleyhâ* adlı eseri Türk dilinin karışık dilli eserlerinden biridir. Türk, İran ve Arap edebiyatlarında pek çok kimse tarafından ele alınıp işlenen *Yûsuf ve Zûleyhâ* hikâyesinin ilk kaynağı, *Tevrat* olarak bilinmektedir. Türk dünyasında, *Yûsuf ve Zûleyhâ* hikâyesi en geniş biçimiyle yer almıştır. Özellikle bu hikâye, Tatar, Başkurt, Azerbaycan ve Türkmen Türkleri arasında oldukça yaygındır. Türk edebiyatında *Yûsuf ve Zûleyhâ* hikâyesini ilk kaleme alan, Harezmi bir Türk olan Ali'dir. Ali, eserini Türkçenin hece ölçüsüyle ve dörtlükler halinde yazmıştır. Eserin Türk dünyasının birçok bölgesinde yazma ve basma nüshalarına ulaşmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Karışık dilli eserler, Kıssa-yı Yusuf, Yusuf ve Zûleyhâ hikâyesi, Türk edebiyatı.

**ONE OF THE MIXED-LANGUAGES WORK ALI'S
JOSEPH AND ZULEYHA STORY**

ABSTRACT

Ali's Joseph and Zuleyha is one of the texts in mixed historical dialects. The Torah is the first known origin of story of "Joseph and Zulejha", which has many variants in Turkish, Persian and Arabian literatures. It is also very popular in Turkic world, particularly among Tatars, Bashkirs, Azeri Turks and Turkmens. First author of "Joseph and Zuleyha" in Turkish literature is Ali from Khwarazm. Ali has written his work in Turkish with syllabic meter and in the quatrain form. There are

---

*Bu çalışma, 2004 yılında tarafımdan hazırlanan **Ali, Kıssa-i Yusuf (H.630/M.1233) İnceleme-Metin-Dizin** adlı doktora çalışmasına dayanmaktadır.

**Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alicin@akdeniz.edu.tr

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

many manuscripts and the printed copies of the story in the most areas of Turkic world.

Key Words: The texts in mixed historical dialects, Joseph Parable, the story of Joseph and Zuleyha, Turkish literature.

Türk, İran ve Arap edebiyatlarında pek çok kimse tarafından ele alınıp işlenen *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi, *Tevrat*'ta¹ 37-57. baplar arasında, *İncil*' de, *Resullerin İşleri Bap7* de², *Kur'anı Kerim*'de ise, *Yûsuf Suresi*'nde³ anlatılmaktadır. *Kur'an*'da ahsenü'l-kasas "hikâyelerin en güzeli" olarak vasıflandırılan *Yûsuf* kıssası, günümüze değin dinî şekliyle okunmuş ve söylenmiştir. *Yûsuf hikâyesi* dinî olması bakımından bütün doğu ve batı toplumları tarafından büyük ilgi görmüştür. Bu hikâyeyi diğer *Leylâ ve Mecnun*, *Hüsrev ü Şirin* gibi hikâyelerden ayıran temel özellik, bu hikâyenin dinî kaynaklı olmasıdır. Eserin dinî kaynaklı olması, şâirlerin konu üzerinde değişiklikler yapmasını ve çok farklı eserler ortaya çıkmasını engellemiştir.

Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin Arap edebiyatındaki ilk örneğini Gazalî'nin, *Bahrü'l-Mahabba* adlı eseri oluşturur. Eser 1894 yılında Bombay'da, 1900 yılında da Delhi'de basılmıştır⁴.

Arap edebiyatında ikinci *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi, İbnü'l-Cevzî Abdurrahman Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâlüddin'in, *Ez-Zehrü'l-Enik Fî Kıssati Yûsuf u Sıddik* adlı eseridir.

Diğer bir hikâye, El Ensârî el Avsî el Melikî el-Müzekkir, tarafından yazılan *Ez-Zehrü'l-Kimam Fî Kıssati Yûsuf* adlı eserdir. Bu eser, Celalzâde Nişânî Mustafa Çelebi tarafından *Cevâhiru'l-Ahbâr Fî Hasâili'l-Ahyâr* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

Molla Mûînî-i Cüveynî'nin *Ahsenü'l-Kasas*, Hazinüşşühi el-Bağdadî'nin *Tefsîrû Sîret-i Yûsuf*, Muhammed Yezid Et-Tûsî'nin

¹ *Kitâbı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)*, Kitâbı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000, Bap, 37-50, s.38.

² age., Bap, 7, (8-20.Ayetler) s.125-126.

³ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul, 1998 s.236-248. Kur'an'da birçok hikâye anlatılmaktadır. Ancak Kur'an'da konunun bir hikâye ile başlayıp ve sona erdiği tek hikâye *Yûsuf hikâyesi*, sure de "*Yûsuf Suresi*" dir. (Sure:12/ayet:4-100)

⁴ Halide Dolu, *Menşeyinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları*, Türkiyat Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, no: 402, İstanbul 1953, s. 97

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Câmi-i letâifi'l-Besâtîn adlı eseri, Arap edebiyatının en meşhur *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyelerindedir.

Fars edebiyatında da, Arap edebiyatında olduğu gibi, birçok *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi yazılmıştır. Fars edebiyatında hikâyenin, nesir ve şiir biçimlerinin beraberce kullanıldığı görülmektedir. Fars edebiyatında, ilk yazılan *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi, Firdevsî-i Tusî'ye aittir.⁵ Bu eser üzerine, Hermann Ethe tarafından 1908 yılında bir çalışma yapılmıştır.

Fars edebiyatında diğer bir *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi, Şehabud-dîn Amak Buhârî ve Heratlı Rûknü'd-dîn Mesut Bin Muhammed İmam-zâde tarafından manzum olarak yazılan eserdir.⁶ Fars edebiyatında ilk mensur *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi, Hoca Ebû İsmail Abdullah b. Ebî Mansur Muhammed el-Ensârî Herâtî'nin *Enîsü'l-Mürîdin ve Şemsü'l-Mecalis* adlı eseridir.⁷ Fars edebiyatında bu hikâyelerin dışında *Yûsuf Sûresi* tefsirleri de bulunmaktadır.⁸

Firdevsî-i Tusî'den sonra Fars edebiyatında yazılan *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesinin en önemlisini Molla Cami (El-Cami Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Horasani) yazmıştır. Türkiye kütüphanelerinde Farsça yazılmış *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyeleri, sayıca Türkçe yazılmış olanlardan geri kalmaz. Bunların tamamına yakını Cami'nin *Yûsuf ve Züleyhâ* adlı eserine dayanır. Türkiye kütüphanelerinde, Molla Cami'nin yazmış olduğu hikâyenin birçok nüshasının bulunması, Türk şairlerinin Molla Cami'den etkilendiklerini ortaya koyan en önemli delillerdendir. Farsça yazılmış *Yûsuf* kıssasının Süleymaniye, Raşit Efendi, Atif Efendi, Nurosmaniye, Beyazıt... gibi birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunmaktadır.

Türk edebiyatında *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi manzum ve mensur biçimlerde yazılmıştır. Türk edebiyatında *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesinin manzum biçimleri mensur biçimlerine göre daha fazladır.

Agah Sırrı Levend, Türk edebiyatında *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi yazarlarla ilgili olarak *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde 15. yüzyıl ve sonrası için 27 kişilik bir liste sunar⁹. Ancak bugün için bu sayı, 15.yüzyıldan öncekilerle birlikte çok daha fazladır¹⁰.

⁵Hermann Ethe, *Yûsuf And Zalîkhâ*, Oxford, 1908.

⁶H. Dolu, age., s. 125.

⁷H. Dolu, age., s. 165

⁸Ayrıntı için bk., H. Dolu, age., s. 166-167.

⁹Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.129-120, Ankara, 1988. (Bihîştî Ahmed Sinan (XV.yy.),Kırımlı Abdulmecid,Çâkerî Sinan (XV. yy.),Bursalı Celîlî (XV. yy.), Ahmedî, Hataî (XV.yy.),Likâî (XVI. Yy.), Nîmetulla (XVI.yy.),Manastırlı Kadî Sinan (XV.yy.),Köprülü-zâde Es'ad Paşa, Havaî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin mensur biçimleri genelde tercüme eserlerdir. Celâl-zâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi, *Cevâhirü'l-ahbar fî Hasâil'il-ahyâr* adlı eserini Arapça *Ahsenü'l-Kasas* adlı hikâyeden tercüme etmiştir¹¹. Galatalı Mehmet Bin İbrahim, *Ahsenü'l-Kasas-ı Şerîfe*¹² adlı eseri Sultan III. Murat için telif etmiştir. Diğer bir eser de Mehmed Bin Altıparmak'ın (öl. 1033/1623) *Yûsufnâme* adlı eseridir. 1031/1621 tarihinde Abûbekir Ahmed Tarsûsî'nin Arapça eserinden Sultan I. Mustafa adına tercüme etmiştir¹³. Mensur olarak yazılan *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyelerinin bir kısmı *Kısâs-ı Enbiyâ*'lar içerisinde yer almaktadır. Bunlardan birisi *Rabguzî'nin Kısasü'l-Enbiyası*'dır. 1997 yılında Aysu Ata tarafından Türkiye'de yapılan çalışmada Hikâye, "*Kıssa-i Yûsuf-ı Şiddîk 'Aleyhisselâm*" başlığı altında verilmiş olup eserin, 90-155. sayfaları (65r19- 110v15) arasındadır.¹⁴ Bir diğer *Kısasü'l Enbiya*, yazarı belli olmayan Bursa Eski Eserler ve Yazmalar Kütüphanesi'nde bulunan ve İsmet Cemiloğlu tarafından 1994 yılında üzerinde çalışma yapılan eserdir¹⁵. Hikâye, "*Kıssa-i İbrahim 'Aleyhisselâm*" başlığı altında verilmiş olup, eserin 163-185. sayfaları (66b8-96b5) arasındadır. Bir diğer eser ise, Şirvanlı Mahmut'un *Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi* adlı eserinin içerisinde yer almaktadır. Eser üzerinde Muhammet Yelten bir çalışma yapmıştır¹⁶. Hikâye, *Kıssa-i Yûsuf 'Aleyhi's-selâm*" başlığı altında verilmiş olup eserin 256-269. sayfaları (79a9-86a19) arasındadır. Yakın tarihimizde Ahmet Cevdet Paşa tarafından yazılan *Kısasü'l-Enbiya* adlı eser de herkes tarafından bilinmektedir. İsmi zikrettiğimiz *Kısasü'l-Enbiya*'ların dışında Türkiye kütüphanelerinde Arapça'dan ve Farsça'dan tercüme edilen, yazarı belli olmayan *Kısasü'l-Enbiya*'larda da *Kıssa-yı Yûsuf* hikâyesine rastlanılmaktadır.

Abdurrahman, Süleyman Tevfik Bey (XIX. yy.), Mehmet İzzet Paşa, Ahmed Mürşîdî, Molla Hasan (XVIII. yüzyıl), Bursalı Havaî Mustafa, Ruf'atî Abdülhay, Bağdadlı Zihni Abdüddelîl, Ziyâî Yusuf Çelebi, Halife, Karamanlı Kâmi Mehmed, Akşehirli Gubarî Abdurrahman, Şikârî, Hâmidî, (Eserini Milâdi 1516'da Belh şehrinde yazmıştır.), Şeyhoğlu Mustafa, (XV. yüzyıl).

¹⁰ Harezmi Ali, Haliloğlu Ali, Şeyyad Hamza...

¹¹ Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s.64-66.

¹² age. s. 64-66

¹³ age. s. 64-66

¹⁴ Aysu Ata, *Kısasü'l-Enbiyâ I, Giriş-Metin-Transkripsiyon*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.

¹⁵ İsmet Cemiloğlu, *Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

¹⁶ Muhammet Yelten, *Târih-i İbn-Kesir Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Karışık Dilli Eserler

Türk tarihinin 13. yüzyılı oldukça hareketli geçmiştir. Doğudan Moğol akınları, batıdan Haçlı seferleri, bu coğrafyanın hareketlenmesine yol açmıştır. Bu hareketlilik, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hayata da yansımıştır. Bu yansıma kendisini, 13. yüzyılda yazılan eserlerin azlığı, savaşlar ve karışıklıklar sebebiyle eserlerin yok oluşu şeklinde göstermiştir.

Türkoloji çalışmalarında, Doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi özelliklerini bünyesinde beraber bulunduran eserlere “karışık dilli” eserler adı verilmektedir. Bilim adamları, *Behcetü'l-Hadâik*, *Ferâiz Kitâbı*, *Kudûrî Tercümesi*, *Şerhü'l-Menâr* gibi eserlerden hareketle bu dönem metinlerinde niçin hem Doğu hem de Batı Türkçesi özellikleri bulunduğunu açıklamaya çalışmışlardır.

Bilim adamlarının bir kısmı, Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eserini de “karışık dilli” eserler arasında değerlendirerek şu sorulara yanıt bulmaya çalışmışlardır:

Eserlerin dilindeki bu karışıklık, eserleri yazanların kendi yazı dillerinden mi kaynaklanmaktadır? Yoksa dönemin bir yazı dili etkisi midir?

Bu dönem eserlerinin dili, niçin hem Doğu hem de Batı Türkçesi özellikleri göstermektedir?

Anadoluya gelen Oğuzların bir yazı dili var mıydı? Batıya göç eden Türkler, Oğuzca'yı Anadolu'da mı öğrendiler?

Bu konularla ilgili olarak bilim adamlarının görüşü şöyledir:

Reşit Rahmeti Arat, XI-XIII. yüzyıllar arasındaki dönemi geçiş dönemi olarak değerlendirip, dilin bir taraftan teşekkül ve inkişafını, diğer taraftan bunun eski yazı dili ile olan ilgisinin ortaya konulabilmesi için karışık devir “olğa-bolğa” metinlerinin dikkatle taranmasını ve araştırılmasını tavsiye eder¹⁷.

Şinasi Tekin, Oğuz yazı dilinin Eski Türkçeden aşamalı olarak ayrılmasını kabul etmeyerek Orta Asya Türk yazı dilinin Anadolu'ya etkisinin, tek tük kişiler aracılığıyla olduğunu ve bu etkinin de sadece onu getiren ve Anadolu yöresine yerleşen Orta

---

¹⁷ Reşit Rahmeti Arat, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dâir”, *Makaleler Cilt 1*, TKAE Yayınları, (hzl. Osman Fikri Sertkaya) Ankara, 1987, s. 318.

Asyalı yazarın kendi eserlerine inhisar ettiğini, kendi dışını, çevresini etkileyemediğini düşünür¹⁸.

Ayrıca Tekin, karışık dilli eserlerdeki “olğa-bolğa”nın bir metindeki oranının yazarın Oğuz Türkçesini etkileme gücüyle ve Anadolu’ya geliş tarihiyle ilgili olduğunu söyler.¹⁹ Şinasi Tekin, 2000 yılında yayımlanan *Güzide Kitabı’nın Tercüme Hikâyesi*²⁰ adlı makalesiyle yaklaşık kırk yıldır tartışılan Türk dili tarihindeki olğa-bolğa sorununu tekrar gündeme getirir. Tekin, M. Bin Bâli’nin Anadolu Türkçesi’ne aktardığı eserin diline verdiği “olğa-bolğa” adının “karışık dilli” eserlerin genel adı olmasını eleştirir.²¹ Tekin, makalesinde içerisinde “olğa-bolğa” özellikleri bulunduran eserlerin geçiş dönemi eserleri olarak değerlendirilmesine şiddetle itiraz eder, bu görüşleri tenkit eder. Tekin, son olarak Anadolu’da az da olsa “karışık dilli” metinlerin bulunmasını şahsî bir tesir olarak görüp, siyasi ve ticari maksatlarla XII. asrın sonu ile XIII. asrın başlarında Türkistan’dan Anadolu’ya gelen din adamı, sûfi ve şeyhlerin Anadolu halkı için Oğuzca kaleme aldıkları eserlerine, kendi ana dilleri olan Orta Asya Türkçesinin özelliklerini bilerek ya da bilmeyerek dahil etmesiyle açıklar²².

Behcetü’l-Hadâ’ik üzerinde doktora çalışması yapan Mustafa Canpolat ise, Anadolu’ya gelen Türklerin yazı dili olmadığı şeklinde sürülen görüşlerin doğru olamayacağını söyleyerek²³ bu durumu özetle şöyle açıklar:

XI. yüzyıl ile XIII. yüzyıl arası Moğol istilası sebebiyle karanlık devirdir. XIII. yüzyıldan önce yazılmış ve bugüne kadar gelmiş olan pek az eserin istinsahlarının XIV. yüzyıla ve daha sonrasına ait olması bunun önemli kanıtıdır²⁴.

Anadolu’da kurulmak istenen yazı dili ile yerli lehçeler arasında uzun çarpışmalar olmuş, bu arada bir yandan eski yazı

¹⁸ Şinasi Tekin, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde Olğa-Bolğa Sorunu”, **TDAY Belleten 1973-1974**, Ankara, 1974, s. 69.

¹⁹ age., s. 70.

²⁰ Şinasi Tekin, “Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür ilişkileri ve *Güzide Kitabı’nın Tercüme Hikâyesi*”, **TDAY Belleten 1997**, Ankara, 2000, s. 151-196.

²¹ age., s. 163.

²² age., s. 166.

²³ Mustafa Canpolat, “Behcetü’l-Hadâ’ikin Dili Üzerine”, **TDAY Belleten 1967**, Ankara, 1989, s. 165.

²⁴ age., s. 170.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

dilinin, bir yandan da yavaş yavaş yazı dili haline gelmeye başlayan yerli lehçenin özelliklerini taşıyan eserler yazılmıştır”²⁵.

Mustafa Canpolat, 1995 yılında, *Behcetü'l-Ĥadā'îk Üzerine* adlı makalesinde, önceki yıllardaki çalışmalarında *Behcetü'l-Ĥadā'îk*'in Eski Anadolu Türkçesinin başlangıç döneminde yazılmış bir yapıt olduğunu düşündüğünü, ancak ilerleyen yıllarda görüşünün değiştiğini, *Behcetü'l-Ĥadā'îk*'daki bu karışıklığın aynı yoğunlukla olmasa da Kıpçak metinlerinde de görüldüğünü, yazım bakımından da Eski Anadolu Türkçesi yanında belki daha çok Mısır Kıpçakçası ile bir koşutluk gösterdiğini söyler. Canpolat son olarak, *Behcetü'l-Ĥadā'îk*'in, Eski Anadolu Türkçesinin yazı dili haline gelirken ana dili Kıpçak Türkçesi olan, ama Oğuz Türkçesini de iyi bilen birisi tarafından Mısır Kıpçakçasından aktarıldığını ifade etmektedir²⁶.

Mecdut Mansuroğlu'nun, Oğuzca ile ilgili görüşü özetle şöyledir:²⁷

Oğuz Türkçesi, ilk ürünlerini Orta Asya'da vermiştir. Anadolu'da teşekkül eden yazı dili, Eski Türkçenin edebiyat dilinin tesirinden kendisini kurtaramamıştır. Anadolu'daki yazı dili üzerinde Doğu Türkçesinin tesirleri 15. yüzyıl sonuna kadar devam eder.

Abdülkadir İnan, Altınordu ve Mısır Bölgesinde yazılmış olan birçok eserde Eski Türkçe özelliklerinin devam ettiğini saptamıştır²⁸.

Zeynep Korkmaz, Anadolu'daki yazı dilinin Orta Asya ile bağlantısına dikkat çekerek XI-XIII. yüzyıllar arasındaki dönemi geçiş dönemi olarak değerlendirir²⁹.

Ahmet Bican Ercilasun ise, Batı Türkçesinin doğuşunu, siyasi, coğrafi ve lengüistik sebeplere bağlar. Ercilasun'un Oğuz Türkçesi ile fikirleri özetle şöyledir:

XIII. yüzyıla kadar tek yazı dili kullanılıyordu bu da Hakaniye Türkçesiydi. Anadolu'ya gelen Oğuzlar yazı dili bilmiyorlardı. Türkistan bölgesinden gelenler, Oğuz Türklerine hitap

²⁵ age., s. 171.

²⁶ Mustafa Canpolat, *Behcetü'l-Ĥadā'îk Üzerine*, **Beläk Bitig**, *Sprashstudien für Gerhard Doerfer zum 75. Geburtstag*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1995, s. 52.

²⁷ Mevdut Mansuroğlu, “Eski Osmanlıca”, **Tarihî Türk Şiveleri**, TKAE Yayınları, Ankara, 1988, s. 275.

²⁸ Abdülkadir İnan, “XIII- XVI. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve Halis Türkçe”, **TDAY Belleten**, Ankara, 1953, s. 53-71.

²⁹ Zeynep Korkmaz, “XI.XIII.Yüzyıllar Arası Oğuzca” **TDAY Belleten**, Ankara, 1974, s. 41-48.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

ettikleri için Anadolu’da kendi bildikleri edebî dili kullanamadılar. Bu edebî dil geleneğini bilenler, Oğuz ağzından yeni bir yazı dili geleneği yarattılar³⁰.

Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* adlı eserinde yukarıda zikrettiğimiz görüşlerini genişleterek, karışık dilli eserlerden hiçbirinin 11, 12 ve 13. yüzyılda yazıldığına kesin olarak bilinmediğini, bu eserlerin Orta Asya edebî dilini bilen Oğuz asıllı kimseler tarafından 13 ve 14. yüzyıllarda yazıldığını ve eserlerdeki Oğuzca özelliklerin, müstensihlere ait özellikler olduğunu ileri sürer. Ercilasun’a göre 15. yüzyılda Muhammed bin Baydur’un kullandığı “olğa-bolğa” tabiri, karışık dili değil, Doğu Türkçesini anlatmak için kullanılmıştır.³¹

VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi’nde *Kadı Burhaneddin Divânı’ndaki “olğa-bolğa” Özellikleri Dolayısıyla* adlı bir bildiri sunan Bilâl Yücel, Oğuz Türkçesinin bazı özelliklerini Eski Türkçe, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde görmek ne kadar doğal ise, bu lehçelere ait olan kimi özelliklerin de XIII-XIV. yüzyıllardaki Oğuz Türkçesi eserlerinde görülmesinin o kadar doğal olduğunu ifade eder. Ayrıca Yücel, Eski Oğuz Türkçesinin, Köktürk-Uygur-Karahanlı kolundan kademeli bir biçimde teşekkül etmediğini, konuşma dili olarak eski zamanlardan beri diğer kollarla birlikte yaşarken XIII. yüzyılda eser vermeye başlayıp, XIV. yüzyılda da yazı dili seviyesine ulaştığını ileri sürer.³²

Hayati Develi, *Fatiha Tefsiri* adlı makalesinde, karışık dilli teriminin sınırlarının tam olarak belirlenememiş olduğunu, neyi neden ayırmayı amaçladığının açık olmadığını ve bazı eserlerin bu tanım için uygun olmadığını söyler.³³ Develi ayrıca, çalışmasında bu tefsiri, karışık dil özellikleri gösteren diğer eserlerle benzerliklerini ortaya koyarak, bu tür eserlerin ferdî bir dil karışımından ziyade, genelleşmiş bir ağız özelliği gösterdiğini ileri sürer³⁴.

Yukarıda söz konusu saha ve eserlerle ilgili olarak bilim adamlarının görüşlerini sunduk. Görüldüğü üzere görüşler birbirinden

³⁰Ahmet Bican Ercilasun, “Batı Türkçesinin Doğuşu”, **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988**, TDK Yayınları, Ankara, 1996. s. 39-45.

³¹Ahmet Bican Ercilasun, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008, s. 437-438.

³²Bilâl Yücel, “Kadı Burhaneddin Divânı’ndaki “olğa-bolğa” Özellikleri Dolayısıyla” **Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri**, S. 4, Sivas 2004, s. 96-97.

³³Hayati Develi, “Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Türkiye Türkçesi Metni Fatiha Tefsiri”, **İlmî Araştırmalar**, S. 6, İstanbul 1998, s. 64.

³⁴age. s. 67.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

farklıdır. Ancak bu görüşlerin ortak noktası, elimizdeki mevcut eserlerden hiçbirinin müellif hattının bulunmaması, yazıldıkları yer ve bölge ile ilgili hiçbirinde açık bir kayıt olmamasıdır.

Ali'nin Eseri

Ali'nin eserinin adı *Kıssa-yı Yûsuf*'tur. Edebiyatımızda bu eserin adı *Kıssa-yı Yûsuf* un yanısıra, *Yûsuf ve Züleyhâ*, *Yûsuf ve Zeliha*, *Yûsuf ü Züleyhâ*, *Yûsuf Mesnevisi*, *Yûsuf Kıssası*, *Kitâb-ı Yûsuf Aleyhisselâm* gibi değişik isimlerle kullanılmaktadır. Azerbaycan sahasında, eserin adı *Qısseyi-Yusif Poeması*, olarak geçmektedir.

Türk edebiyatında mesnevi adının kullanılmasının Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf ve Zeliha* adlı eseriyle birlikte başladığını söylemek mümkündür. Türk edebiyatında ilk yazılan *Kıssa-yı Yûsuf* hikâyesi Ali'ye ait olmakla birlikte, mesnevi nazım şekliyle ve aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün kalıbıyla ilk yazılan eser Şeyyad Hamza'nın eseridir³⁵.

Eserin Yazarı

Türklük dünyasında, *Kıssa-i Yûsuf*'un yazarı Ali, Harezmlî Ali, Kul Ali, Gul Gali, adıyla bilinmektedir.

Yakın zamanımıza kadar Türkiyede Ali'nin hayatına dair bilgi veren eser yoktur. Genelde kaynaklarda Ali, Harezmlî bir Oğuz Türkü olarak geçmektedir. Bu bilginin dışında bir bilgi kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak Ali'nin eserinin sonunda yer alan Kul Ali ibaresi, Türkiye Türkolojisi dışındaki özellikle doğu Türklük bölgesinde eserin sahibinin Kul Ali adıyla anılmasına sebep olmuştur. Ali'nin eserinin sonunda, isminin geçtiği dörtlük şu şekildedir:

*ümîd dutar bu müznibîn sen mevlîye
sen kerîm sen hem rahîm mevlîye
rahmet kılgıl yâ rahîm kul 'aliye
şoñ nefesde müferrah kılgıl êmdi*

Eserin sonundaki dörtlükte geçen Kul Ali adı, her ne kadar şairin gerçek adı olmasa da, doğu Türk dünyası literatürüne bu şekilde girmiştir. Şair hakkındaki bilgilerin yetersiz oluşu, bu isimlendirmenin yapılmasına sebep olmuş olabilir.

Şairin hayatı hakkında, Türkiye dışındaki kaynaklarda şu bilgiler yer almaktadır:

³⁵ Dehri Dilçin, *Yusuf ve Zeliha*, TDK Yayınları, İstanbul 1946.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Türkmen kaynaklarında *Kıssa-yı Yûsuf* yazarı, Ali Mihrhocaoğlu şeklinde geçmektedir. Ali Mihrhocaoğlu, orta çağda yaşayan ve eser veren büyük bir Türkmen şairi olarak değerlendirilir. O, Harezmi'de yaşayan aşiretlerden birinde dünyaya gelmiş, hayatının kırk yıldan fazlasını Harezmi'de geçirmiştir. O devirlerde Ali, Ürgenç medreselerinde müderrislik yapmıştır. Ali, o sırada *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eserini 1233 yılında 50 yaşında iken tamamlar³⁶.

Tatar kaynaklarına göre ise Kul Ali, İdil Çuman bölgesinde dünyaya gelmiş ve Bulgar devleti şehzadelerinden Abdullah Beg'in torunudur. Tahsilini yapmak için Harezmi'ye gitmiştir. Orada okumuş ve uzun yıllar ders vermiştir. Harezmi ve Ürgenç'e Moğol istilaları başlayınca Kırgız bozkırlarına göçmüş ve bir süre sonra da ata yurdu olan Zey'e geçmiştir. Kul Ali, Moğollara karşı yapılan savaşta vefat etmiştir³⁷.

Her ne kadar Tatar ve Türkmen kaynaklarında onun hayat hikâyesiyle ilgili bilgiler bulsak da, bu bilgiler efsane ve rivayetlere dayanmaktadır.

Eserin Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi aşağıdaki dürtlükte de geçtiği gibi 1234 yılını göstermektedir. Ancak bu tarihin kesinlikle doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Eserin müellif nüshası elimizde bulunmadığı için bu konuda söylenebilecek çok fazla bir şey yoktur.

mevlümden meded nuşret yetüzünden

recep ayı calaba otuzundan

târîhnîñ hõş altı yüz otuzundan

bu za'îf bu kitâbnı düzdi êmdi

Eserin Bakü nüshasında, eserin yazılışı ile ilgili olarak farklı bir tarih geçmektedir. Ancak “dokuzundan” kelimesini yazarken “dokuz ...undan” şeklinde arada bir boşluk vardır. Bu boşluğun bir eksiklik olup olmadığı tartışmalıdır.

târîh altıyüz dokuzundan

bu za'îf bu kitâbnı düzdi êmdi

³⁶ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi (Türkmenistan Türk Edebiyatı) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.257

³⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi (Tatar Edebiyatı II) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.37

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Eserin yazıldığı yer ile ilgili olarak elimizdeki mevcut yazmalarda herhangi bir kayıt yoktur.

Eserin Nüshaları

Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eserinin elimizdeki yazma ve matbu nüshaları şunlardır:

Yazma Nüshalar

Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eserinin yazmalarının büyük bir kısmı Türkiye dışındadır. Türkiye'de bir el yazması ve 3 matbu nüshası bulunmaktadır. Yurt dışında özellikle Kazan'da eserin birçok el yazması bulunmaktadır. Ancak bu yazmalar müellif nüshası değildir. Ayrıca *Ali*'nin eseri 1800'lü yıllarda Kazan'da birçok kez basılmıştır.

Berlin Nüshası

Almanya'nın Berlin Kütüphanesi No:138'de kayıtlı bulunan bu nüsha, 79 varak olup 16 satır vardır. Metin okunaklı olup yer yer bazı kelimelerin üstlerinin çizildiği ve kenar kısımlara tekrar yazıldığı görülmektedir. Metinde özellikle Arap alfabesindeki noktalı harflerin yazımında sıkça hatalar yapılmıştır. Dresden nüshasında anlatılan "Yûsuf'un suya girmesi ve balıklarla konuşması" Berlin nüshasında yoktur. Berlin nüshasında bazı kısımlar noktalarla geçilmiştir. Takip kelimesi vardır. Berlin nüshası üzerinde bir değerlendirme yapan Steven West, Berlin nüshasının 1779 veya bundan kısa bir zaman sonra yazıldığını belirtir. West, nüshanın filigranlı bir kâğıda sahip olduğunu ve nüshada bulunan 3 harfin çözümünü yaparak, nüshada kullanılan kâğıdın 1728-1855 yılları arasında Kazan'ın güneybatı bölgelerinde kullanıldığını belirtir³⁸.

Nüshanın ketebe kaydında, "El-ḥaṭṭu bâkî ve'l ömrü fânî el- 'abdü 'aşî ve'r-Rabbü 'âfî; Ketebehü faḳîrû'l-ḥaḳîr Maksûd Bin Ramazân" şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Eserin ketebe kaydından sonra, dua yer almaktadır.

*munı yazdum yâdgâr olmaḳ üçün
oḳuḡandın bir du'â kılmâḳ üçün*

*du'â birle yâd kıluḡ bizleri
ḥaḳ ta'âlâ yarlıḳasun sizleri*

Ayrıca eserin sonunda rubâ'î başlığı altında şiirler vardır.

³⁸ S. L. West, "The Qıssa-i Yusuf of Ali" The First story of Joseph in turkic Literature, *Acta Orientalia* cilt. XXXVII. Fasciculi 1-3, Budapest 1983, s.79

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Dresden Nüshası

Almanya'nın Dresden Kraliyet Kütüphanesi No:419'da bulunan bu nüsha 75 varak, 17 satırdır. Metin talik hatla yazılmıştır. 11r5'ten sonra "hikâyet başlığı" altında altı satırlık bir bölüm vardır. Bu bölümün asıl metinle bir ilgisi yoktur. West, bu bölümün buraya sonradan ilave edildiğini söyler. Yine West, eserin kâğıtlarının cilalı ve filigranlı olduğunu ve nüsha üzerindeki üç harf'in açılımını yaparak, bu çeşit kağıdın 1727-1845 yılları arasında Moskova'nın kuzeydoğusunda kullanıldığını belirtmektedir³⁹. Bazı bölümlerde yazı türünün değiştiği görülmektedir. (12r13-17 vb.) Nüshanın kenarlarına düzeltme ve ilaveler yapılmıştır.

Kazan Nüshası

Kazan nüshası, Tataristan Fenler Akademisinin Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü'nde 53/3 numarada kayıtlı olup 18. yüzyılda istinsah edildiği sanılmaktadır. Kazan nüshası 75 varak, 17 satırdan oluşmaktadır. Metnin başlık kısımları da dahil olmak üzere okunaklıdır. Berlin ve Dresden nüshalarında bulunan bazı dörtlükler, bu nüshada yoktur. Nüshanın 66r'den sonraki bir varağının eksik olduğu anlaşılmaktadır. Konu olarak bir kopma söz konusudur. Ayrıca nüshanın son kısmında iki satır eksiktir.

Bakü Nüshası

Bakü nüshası, Azerbaycan'ın Nizami Müzesi'nde B 3422 numarada kayıtlıdır. Nüsha 70 varak olup genelde 16 satırdır. Ancak bu satır sayısı zaman zaman 17 satıra da çıkabilmektedir. Yazma baştan 10 varak civarında eksiktir. Bunun dışında bir eksiklik yoktur. Ancak oldukça hatalı yazımlar vardır. Eser bölüm olarak "aşnudan kalan kuyunun" tasviri ile başlar.

Leningrad Nüshası I

Bu nüsha yazı alanı 135-150x80-85mm ölçülerinde, 15 satırlı, talik hatla yazılmıştır. 79 varaktan meydana gelmiştir. Ketebe kaydı bulunmayan nüshada, müstensih ve istinsah tarihleri de yoktur.

Leningrad Nüshası II

Baştan eksik olan bu nüsha, 115-135x85-90 mm ölçülerinde, 17 satırlı, 56 varaktan meydana gelmiş ve nesih hatla yazılmıştır. Ketebe kaydına göre, Kısmetu'llâh Bin Abdu'l-Celil tarafından Mevlâna Molla İsmail Medresinsi'nde 1815 tarihinde yazılmıştır. Eserin başında bazı faydalı bilgiler ile Kadir Gecesi'nin faziletiyle

³⁹ bk age. s.78

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

ilgili bir kayıt, sonunda da elli beyitlik “*Risâle-i Şükr-nâme-i Şerîf*” başlıklı bir manzume, doğum, ölüm kayıtları ile bazı şiir parçaları vardır.

Millî Kütüphane Nüshası

Eser, Millî Kütüphane, Yz. A 7522/2 numarada kayıtlıdır. Şirazelî, miklepli, sırtı ve kenarları siyah meşin, deffeleri kendinden desenli kağıt kaplı mukavva ciltlidir. Yazma filigranlı kâğıda, siyah mürekkeple bozuk talik hat ile yazılmıştır. *Kıssa-yı Yûsuf*, bu cildin 174b-240a yaprakları arasındadır. Cildin baş tarafında (1a-173a) *Salsal-nâme* isimli başka bir eser bulunmaktadır. Eserin sonu eksiktir.

Matbu Nüshalar

Türkiye kütüphanelerinde bulunan matbu nüshalar, Kazan’da basılmıştır. Bu durum eserin Kazan bölgesinde daha çok ilgi gördüğünü göstermektedir.

Manisa Nüshası

Nüsha, Manisa, İl Genel Kitaplık Müdürlüğü 1401 numarada kayıtlıdır. Eser, Kazan Sevdagiri Murtaza Davutoğlu’nun yardımıyla Müslümanların faydalanması için, Kazan Sevdagiri Rahimcan Said Oğlunun matbaasında 1847 Kazan’da basılmıştır. Bu nüsha, 98 sayfadır. Dresden ve Berlin nüshalarına göre birçok dörtlük eksiktir. Eser basıldıktan sonra bazı kelimelerin üzerine Osmanlı Türkçesiyle açıklamalar yapılmıştır.

İstanbul Nüshası I

Bu nüsha, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Katanof Kitaplığı 552 numarada kayıtlıdır. Eser 1839 yılında Kazan’da basılmış olup toplam 122 sayfadır. Eser 2. sayfadan başlayıp 122. sayfada son bulmaktadır. 122. sayfada hata sevap cetveli vardır. Nüshada toplam 19 bölüm bulunmaktadır. Eser bir beyit ile son bulmaktadır.

anı dağı uşal yerde defn kıldı

ziyârete bu kün anda varurlar êmdi

Nüshanın, fiziki durumu kötüdür. Buna rağmen okunacak yerleri var olmakla birlikte, okunamayan yerleri de bulunmaktadır.

İstanbul Nüshası II

Nüsha, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Katanof Kitaplığı 171 numarada kayıtlıdır. Kazan’da 1909 yılında basılmıştır. Eser *Kitâb-ı Hazret-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

başlığı ile başlamaktadır. Eser 64 sayfa olup şu beyitle son bulmaktadır.

anı alup ol yerde defn kıldı

ziyârete bu kün anda varurlar êmdi

Eser Üzerinde Yapılmış Çalışmalar

Eser üzerinde yapılan ilk çalışma, Houtsma'ya aittir. Houtsma, Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eserinin Berlin ve Dresden el yazmalarından seçtiği bazı parçaları Alman Şark Cemiyeti Dergisi'nde (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft) 1889 yılında yayımlamıştır⁴⁰. Houtsma'nın bu makalesi, *Kıssa-yı Yûsuf* un Dresden ve Berlin nüshalarından seçtiği parçaların, Arap alfabesiyle verilen metninden oluşmaktadır. Bu parça, Mısır'lı tacirin anlatıldığı Berlin nüshası 14r3'den başlar ve 40-50 dörtlükten oluşur.

mışır içre bir tâcir olur êrdi

anıñ atı melik biñ duğar êrdi

Makalenin son kısmı ise; Berlin nüshası 78v6'dan başlayarak 11 dörtlükten oluşmaktadır.

yûsuf sawcı kıssasın kılduğ ‘ayân

‘ arab acem dil yetdükçe kılduğ beyân

Houtsma'dan sonra eser üzerinde ikinci çalışmayı yapan Brockelmann'dır. Brockelmann, Houtsma'nın yayımladığı metne dayanarak eserin dil incelemelerini yapmıştır.⁴¹

Eser üzerinde bir diğer çalışma ise, Hüseyin Kazım Kadri tarafından yapılmıştır. Kadri'nin “*Mahdumgulu Divânı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume*”⁴² adlı eseri, Houtsma'nın daha önce 1889 yılında ZDMG'de⁴³ yayımladığı metni esas alan bir çalışmadır.

Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri* adlı eserinde Ali'nin eserinden yaklaşık altmış dörtlüğü yayımlamıştır⁴⁴. S. Çağatay, bu metin yayınında Hüseyin Kazım Kadri'nin *Yedi Asırlık*

⁴⁰Houtsma, “Ein alttürkisches Gedicht”, “*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, ZDMG*” s.43, 1889, s.69-98

⁴¹C. Brockelmann, “*Ali's Qıssa'i Jusuf*”, Berlin 1917

⁴²Hüseyin Kâzım Kadri (Şey Muhsin Fani), “*Mahdumgulu Divânı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume*”, İstanbul 1340, s.56-64

⁴³Houtsma, age., s.69-98

⁴⁴Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara Ü. DTCF Yayınları, Ankara 1977, s.97-110

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Türkçe Bir Manzume adıyla yayımlanmış olduğu çalışmayı esas alıp, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'nde bulunan ve 1839 yılında Kazan'da basılan *Kıssa-yı Yûsuf*'un matbu nüshası ile karşılaştırarak, farklılıkları dipnotlar şeklinde vermiştir.

Bir diğer çalışmayı makale olarak 1966 yılında A. Bodrogligeti yapmıştır⁴⁵.

Eser üzerinde ilk hacimli çalışma, 1983 yılında Tataristan'da, F. Faseyef tarafından yapılmıştır.

F. Faseyef çalışmasında *Kıssa-yı Yûsuf*'un hem Tatarcasını hem de Rusçasını sunmuştur. Faseyef, *Kıssa-yı Yûsuf* metninin Tatarca ve Rusçasını verdikten sonra, eserin yazma ve basma nüshalarıyla ilgili olarak birtakım bilgiler verir. Faseyef ayrıca çalışmasında, *Kıssa-i Yûsuf* nüshalarından Arap alfabeli parçaların bir kısmının tıpkıbasımlarını da vermiştir. Faseyef'in çalışması 1010 dörtlükten oluşmaktadır.

N. Hisamov, 1979 yılından 2000 yılına kadar, gerek kiril, gerekse Latin alfabesiyle bu konuda çeşitli popüler yayın yapmıştır⁴⁶. Ayrıca Hisamov'un *Ali'nin Kıssa-i Yûsuf*'u ile ilgili olarak makaleleri de vardır.

Bir diğer çalışmayı Steven West yapmıştır. "*Yûsuf'un Türk İslâm Edebiyatındaki ilk Öyküsü*" olarak çevirilebilecek bu çalışmada West, eserin gerek nüshaları gerekse hece sayısı ile ilgili görüşlerini sunmuştur⁴⁷.

Eser üzerinde diğer bir çalışma, Azerbaycanlı bilim adamları Elmeddin Elibeyzâde ve Ebulfeyz Hüseyinî' tarafından yapılmıştır.⁴⁸

Azerbaycan'lı bilim adamlarının bu çalışması, Bakü nüshası ile Leningrad'dan fotokopileri alınan üç nüshayı esas alan bir çalışmadır. Eser yaklaşık 4940 mısra yani, 1235 dörtlükten oluşmaktadır. Eserde ilmî transkripsiyon sisteminden yararlanılmamış, gramatikal dizini de hazırlanmamıştır. Eserin sonunda küçük bir sözlük verilmiştir. Nüshaların eksiklikleri tamamlanarak ortaya

---

⁴⁵ A. Bodrogligeti, "On the Prosody of 'Ali's Qıssa-i Yusuf'" *Acta Orientalia Hung. XIX*, 1966, s.97.

⁴⁶ N. Hisamov, *Poema Kul Ali "Kıssa-i Yusuf"* 1979; bk *Kul Gali, Yusuf Kıssası*, Rennur Neşriyat Kazan 2000; bk *Qul Qali, Qıssa-i Yusuf*, Kazan 1997.

⁴⁷ S. L. West, "The Qıssa-i Yusuf of Ali" The First story of Joseph in Turkic Literature, *Acta Orientalia* cilt. XXXVII. Fasciculi 1-3 Budapest 1983.

⁴⁸ Elmeddin Elibeyzâde-Ebulfeyz Hüseyinî, *Gul Eli, Gisseyi Yusuf*, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, s.185, Bakı 1995.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

konmuştur. Eserin giriş kısmında metinde geçen *hem,ol, şol, şu, tek* gibi bazı eksik bulunan edatların ilave edildiğini ifade etmektedir⁴⁹.

Ali, Azerbaycan edebiyat tarihinde Nizamî'den sonraki en büyük şair olarak görülür ve Ali'nin *Gıssayı Yûsuf Poeması* ile ana dilinde Nizamî ananelerini devam ettiren ilk sanatkâr olarak değerlendirilir⁵⁰.

Bu saydığımız çalışmaların dışında, gerek Türkiye'de, gerekse Türkiye dışında Türkologlar tarafından edebiyat tarihleri⁵¹ içerisinde ya da ayrı olarak Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eseriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Konu ile ilgili olarak Türkiye'de iki yüksek lisans tezi yapılmıştır.⁵² Ayrıca, Almanya'da Georg-August Üniversitesi'nde 2005 yılında Hakan Yaman tarafından Ali'nin eserinin Dresden nüshası üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır⁵³.

Genel anlamda yapılan çalışmaların ortak özelliği, *Kıssa-yı Yûsuf*'un metninin tam olarak ortaya konmamış, söz varlığının tam olarak incelenmemiş ve gramatikal bir dizininin de yapılmamış olmasıdır.

Eserin Ait Olduğu Dil Sahası

Ali'nin eserinin ait olduğu dil sahasını tespit etmek oldukça güçtür. Elimizde eserin müellif nüshası yoktur. Dolayısıyla bu konuya dair bilgiler zorlamalara dayanmaktadır. Ali'nin eserinde, aynı yüzyılda yazılan diğer eserlerde olduğu gibi, Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi özelliklerini birlikte görmekteyiz. Bu sebeple de eserin ait olduğu dil sahasını tespit etmek oldukça güçleşmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak araştırmacılar çok farklı fikirler sunmuşlardır. Eser üzerinde ilk çalışmayı yapan Houtsma, Ali'nin eserini "Eski Anadolu Türkçesinin" ilk ürünlerinden saymıştır.

⁴⁹ age. s. 6.

⁵⁰ age. s. 6

⁵¹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1986, s. 235-236; Ayrıca bk. Bombaci A., *Histoire de la Litterature Turque*, Paris, 1968.

⁵² İbrahim Akış, *Kul Gali, Yûsuf ve Züleyhâ Kıssası*, Erciyes Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1993; Sinan Uygur, *Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u*, Atatürk Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003.

⁵³ Hakan Yaman, *Die Yusuf-Legende in der Version von Ali Nach dem Dresdener Manuskript Eb. 419*, "Dresden Eb. 419 Yazmasına Göre Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u", Doktora Tezi, Georg August Ü, Almanya, 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Aynı yıllarda Berlin Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu'nu hazırlayan Pertsch, Ali'nin eserinin "Kazan Türkçesine" ait olabileceğini öne sürmüştür⁵⁴.

Brockelmann ise Ali'nin eserini Osmanlı Türkçesinin ilk ürünlerinden saymaktadır⁵⁵.

Köprülü, eserin dili ve edebî husûsiyetlerini gözönünde bulundurarak eserin Harezmi sahasında yazıldığını veya şairin Harezmi bir Oğuz Türkü olup, Moğol istilâsında göç edip eserini yine kendi lehçesiyle yazmış olabileceğini söylemektedir.⁵⁶ Köprülü, "Çağatay" maddesinde Ali'nin eserini Çağatay Türkçesinin edebî ürünlerinden biri olarak görmektedir.⁵⁷

A. Caferoğlu, Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf*'unu "müşretek Orta Asta Türkçesinin en karışık şive ile yazılanı" olduğunu belirterek, "Harezmi sahasının Oğuzlarla meskûn bir yerinde" yazılmış olabileceğini öne sürmektedir⁵⁸.

Ali'nin eserinin hangi dil sahasında ve nerede yazıldığına dair fikirler birbirinden oldukça farklıdır. Bize göre Ali'nin eseri, 13. yüzyılın siyasi, ekonomik ve kültürel karışıklığına paralel olarak, halk arasında sözlü kültürde yaşayıp "Dede Korkut" hikâyelerinde olduğu gibi, sonradan yazıya geçirilen edebî ürünlerdendir.

Eserin nazım şekli Türk edebiyatında görülen varsağı ve koşma biçimine benzer. İlk üç mısra kendi içinde kafiyeli, dördüncü mısra ise imdi redifi ile devam etmektedir. Eser, 12'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Ancak bu ölçü zaman zaman 9,10 ve 11'li hece olabildiği gibi, 13, 14'lü hece de olabilmektedir. Ali, eserinde "rubâğı düzün içre dursa emdi" şeklinde bir ibare ile eserini rubai tarzında yazdığını da söylemektedir.

-a	-c	-d
-a	-c	-d
-a	-c	-d
-b	-b	-b

⁵⁴ Pertsch, *Die Handschriften Verzeichnisse de Königlichen Bibliothek zu Berlin* 1889, s. 319.

⁵⁵ C. Brockelmann, 'Ali's Qıssa'ı Jusuf, Berlin 1917, s. 5-9.

⁵⁶ age. 236

⁵⁷ Fuat Köprülü, *İslâm Ansiklopedisi*, 1945, s.284

⁵⁸ Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi II*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1984, s.140-146

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Köprülü, Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* adlı eserini, Yesevî tesirindeki edebî ürünlerden biri olarak görmektedir⁵⁹. Köprülü, Ali'deki Yesevî tesirini, kullandığı "Hikmet" tarzında bulmuştur. Köprülü, Ali'yi eserinde hece veznini kullanması ve eserini yarım kafiyelerle ve dörtlüklerden kurması sebebiyle, Yesevî'nin takipçisi olarak görür⁶⁰.

Eserin İmla Özellikleri

Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf adlı eseri, imla bakımından Arap-Fars yazı geleneği ile Uygur yazı geleneğinin etkisindedir.

Ünlüler harflerle gösterilmiştir. *bolur mu* (بولور مو) B3v16; ol (اول) B4r1; B4v16; *soralum* (سورالم) B13r5.

/ŋ/ sesi için (نك) kullanılmıştır. *teŋri* (تنكرى) B8v3.

Kalın sıradan kelimelerde (س) kullanılmıştır. Ancak bu kullanım düzenli değildir. Eserde aynı kelimenin hem sin'li (س) hem de sat'lı (ص) örnekleri görülmektedir. *sordı* (سوردى) B3v8; *şordı* (ردى) B5r8; *soldı* (سولدى) B29r15; *şoldı* (صولدى) B34r3; *şunuvérdi* (صنو ويردى) B62r15; *sunuvérdi* (سنو ويردى) B55r2.

/ç/ ve /p/ sesleri (ج) ve (پ) olarak yazıldığı gibi, (خ) ve (پ) olarak da yazılmıştır.

Kalın sıradan gelen kelimelerde (ص) kullanılmıştır. Ancak bu kullanım da düzenli değildir. Eserde aynı kelimenin hem sat'lı (ص) hem de sin'li (س) örnekleri görülmektedir. *saldı* (سالدى) B64r9; *şalmağa* (شالمغه) B10r12; *şardı* (شردى) B75r13; *sarıp* (سارپ) B12v8; *sağla* (سقال) B31r11; *şağla* (صقال) B4v4.

Türkçe kelimelerde yükleme ve ayrılma hâli eki, Berlin nüshasında çoğu kez tenvinle yazılmıştır. Bu tür yazımlarda bir istikrar söz konusu değildir. *andan* (اندن) B2v7; *senden* (سندن) B2v15; *ğardaşların* (قرداشلار) B5r12; *yûsufuŋ düşin* (يوسفونك دوشين) B5r15.

Kelime sonlarında görülen /u/ /ü/ seslerinin (وا) şeklinde yazıldığına tanık oluyoruz. Ancak bu imlada da bir istikrar yoktur.

⁵⁹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981, s.235

⁶⁰ age. s. 235

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

yazuklu (يازوقلوا) K40r3; *kılıç atlu* (كلیچ اتلوا) B19r3; *olmadımu* (اولمادیما) K18v9; *karşu* (كارشو) B7v10; *uşbu* (اوشبو) B7v16.

Eserin nüshalarında imla tutarsızlıklarının oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Eserin Ses Bilgisi Özellikleri

Ali'nin eserinde ses bilgisi açısından Doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi özelliklerini bir arada görmekteyiz. Yapılan kullanım sıklığı çalışmasının sonucunda, eserde Doğu Türkçesi özellikleri gösteren örneklerin sayıca daha az olduğu görülmüştür. Ancak bu sayısal sonuç, eserin niteliği ile ilgili olarak verilecek bir karar ile paralellik göstermez. Çünkü bu sayısal hesaplama, müellif nüshası olmayan bir eser üzerinden yapılmış olacak ki, bu da bizi yanlış sonuçlara götürebilir.

Buna rağmen *b- ~ m-* değişimiyle ilgili olarak, bir fikir vermesi açısından sayısal hesaplamada şu sonuca varılmıştır.

Kelime başı *b- ~ m-* değişimi bakımından /b-/nin yaygın olduğunu görmekteyiz. Ancak bunun yanısıra *m-* ile başlayan örnekler de vardır. *Men* şahıs zamiri B nüshasında 14 kez; D nüshasında 25; K nüshasında 35; M nüshasında 10; A nüshasında 5; MK nüshasında iki kez geçmektedir.

Bu değerlendirmeye bağlı olarak eserde görülen ve kelime başında *m-* sesini koruyan kelimeler şunlardır. *men; maña; mu; munlar; muña; munça;munda; mundağ; mundağ; miñ; mol; min-; mindür-; meñze-; meñze-;muñla-; muñlat-; muñlu; muñula-*

t- ~ d- değişimi bakımından /d-/ li biçimlerin baskın olduğu görülmektedir. Ancak eserin bütün nüshalarında aynı kelimenin hem /t-/li hem de /d-/li biçimlerine rastlanılmaktadır.

/t-/ li olarak geçen kelimeler: *tag; tağ; tağ; tağ-; tağ-; tağı; tal; tal; tam-;tam;tamağ; tamağ; tamağ; tamar; tamar; tañla-; tañla-; tañlaş-; tañlaş-; tap- ; tap-; tapa; tapın-; tapınmaçlık; tar; tar;tara-;tara; tarlık; tarlık; tart-; tart-; taş;te-; tē-; teg-; tēg; tēg-; tegme; tēgme; tegür-; tēgür-;tek; tēk; telim; tepre-; tepren-; tewe ; tez; tēz; tik-; til; tile-; tilek; tilen-; tiñle-; tirek; titreş-; toğ-; toğ-; toğra-; toğrı; toğrılık; toğru; toğun-; toğun-; tol-; tol-; toldur-;toldur-; tolu; toluğla; tolun; tolun; ton; ton; toy-; toy-; tök-; tökül-; tört; töş; töşe-;töşek; tur-; tut-; tut-; tutaş-; tutul-; tuy-; tuy-; tuydur-; tuz; tuz; tüb; tükel; tün; tünen; tüş-;tüt-; tütet-; tüz; tüzen-; tüzet-*

/d-/li olarak geçen kelimeler: *dağ; dağı; dağıl-; dağla-; dağ(ğ)-; dañla-; dap-; dapın-; dapun-; dar; dara-; dart-; de-; de-*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010

*dediş-; dediş-; dedüş-; dediş-; dediş-; deg-; dæg-; degil; degin;
degin-; dëgin; dëgme; degre; degül; dëgür-; degüş-; dek; dëk;
depre-; depren-; dëpren-; der-; dër-; derle-; dërle-; deve; dewe;
dëyüş-; dëz; dıñla-; dib; dik-; dikdür-; dil; dîle-; dıñlan-; direk;
diş; doğ-; dogra-; doğru; doğın-; doğun-; dol-; doldır-; doldur-;
don; doy-; dög-; dök-; dökül-; dön-; döñ-; döndür-; dört; dös;
döşe-; döşek; döşen-; döşendür-; döşet-; dur-; dut-; dutul-; dutun-;
duy-; duydur-; duz; düb; dük-; dükel; düken-; dületdür-; dün;
dürlü; düşür-; düüt-; düz-; düz; düzül-; düzün-*

Eserde *-d->-y-* değişmesi tam olarak gelişmemiştir. Tam bir geçiş dönemini yansıtmaktadır. Metinde aynı kelimenin her iki biçimini de görebilmekteyiz.

kađgu> kaygu; azak> ayak>;ëzgü> éygü >eygü> éygi

ıde> ize> iye örneğinde ise *-d->-z->-y-* değişmesini görebilmekteyiz.

Eserde birden fazla heceli kelimelerde iç seste ve son seste /ğ/ sesinin düşmesi Oğuzca bir özellik olarak görülmektedir. Ancak aynı kelimelerde /ğ/ sesinin düşmediği de görülmektedir. Metinde /ğ/ sesinin düştüğü örnekler çoğunluktadır. *ulu/ ulug; kuyu/kuyug; kutlu/kutlug; uyan/uygan-*

Ali'nin eserinde, Türkçenin tarihî dönemlerinde düz ünlülü olarak görülen bazı kelimelerin yuvarlak biçimleri kullanılmıştır. Bu konuyla ilgili şu örnekleri verebiliriz:

duñla- “dinlemek” duñlağıl K61r7; kür- “girmek” aytu kürdi A28r16; kürer B14r14; süz “siz” süzi M5/7; süzleri A31v16; dületdür- “diletürmek” dületdürdi A68v5; üçre “iç, içre” A68v13; bün- “binmek” deve bündi D68v10; vërübi- “göndermek” vërübidî B15r4; kürpük “kirpik” kürpüklerüñ cānumdan B37v12; işüddür-: “ıştırmek” işüddürdi yūsufa B54r12; işütdürdi M72/8.

Ali'nin eseri, *-e- ~ -é-* değişimi bakımından açık */-e-/* tarafındadır. Ancak eserde aynı kelimelerin hem */e/* li hem de */è/* li biçimleri görülmektedir. *dé-; té-; këlür-; yé-; kël-; ét-; kéz-; kës-; sër-; tég- (de-;te-;ye- ...)*

b- ~ v- değişimi bakımından */v-/* li biçimler daha baskındır. Ancak bunun yanında az sayıda da olsa */b-/* li örnekleri de görebilmekteyiz. Eserde kelime başında */b-/* ve kelime içinde */-b-/* li olarak gördüğümüz kelimeler şunlardır: *bar, bar-, ber-, bër-, yalbar-, siba-, tabul (tabul).*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Ali'nin eserinin en önemli özelliklerinden birisi Türkiye Türkçesine göre, dış damak ünsüzlerinden biri olan /ç/ nin bir başka dış damak ünsüzü /ş/ ye dönmesidir. Bu ses değişimine A, K, B nüshalarında az sayıda örneğe rastlanılmasına karşın MK nüshasında ön ses, iç ses ve son seste on civarında örnek bulunmaktadır. Burada dikkat çekici husus, aynı kelimeler aynı nüshada hem /ş/li hem de /ç/li biçimleriyle beraber kullanılmıştır. *şagır-, keşir-, kaç-, keş-, köş-, küşük, ağaş, suş, üşyüz...*

MK nüshasında aynı kelimenin aynı nüshada hem /ç-/li hem de /ş-/li biçimlerinin görülmesi dikkat çekicidir. *çol, çöyle, şıbık, aşlık, düş-, uçbu, kuçandır-, saç-,aç, iç.*

MK ve B nüshasında birkaç kelimedede /s/ sesinin /ş/ye döndüğü görülmüştür. *şaç "saç" saçım uzun B18r11; şataş- "sataşmak, rastlamak" şataşdı MK49r17; suç "suç" MK46r3*

Yine aynı şekilde MK nüshasında bir örnekte /s-/ sesinin de /ç-/ye döndüğüne rastlanılmıştır. *çuç "suç" cümle çuç bizden MK47r8.*

Eserin Şekil Bilgisi Özellikleri

Eserde olumsuzluk yapmada kullanılan ve doğu Türkçesi özelliği olarak bilinen "*emes, érmes, imes*" biçimleri kullanılmazken "*teğül, tegil, degül ve degil*" biçimleri kullanılmıştır. Bu özellik eseri doğu Türkçesinden ayıran önemli özelliklerden biridir.

Eserde gelecek zaman eki *-daçı/-deçı*'nin yanında *-isar/-iser* eki de kullanılmıştır. *-daçı/-deçı*'nin kullanımının daha yaygın olması dikkat çekicidir.

İmek ek-fiili, metinde *ér- ve i-* biçiminde geçmektedir. B nüshasında *i-* biçimi 287 kez geçerken, *ér-* şekli ise 25 kez geçmiştir.

Eserde *ol-* ve *bol-* fiilleri birlikte kullanılmıştır. Ancak kullanım sıklığı *ol-* fiili yanındadır. B nüshasında *ol-* fiili 500 kez geçerken *bol-* fiili 22 kez geçmektedir.

Ayrılma hâli eki, *-dan/-den* ve *-dın/-din* birlikte kullanılmıştır. Bunların büyük bir kısmı tenvinle yazılmıştır. Metinde *-dın* eki 35, *-din* 34 yerde geçerken, *-dan* 201, *-den ise,* 219 kez geçmektedir.

Eserde yön eki, *+ra/+re;+ru,+rü;+rı/+ri;-aru/-erü;+garu/-+gerü;+karu* şeklinde geçmektedir. Bu eklerden *+rı +ri* biçimlerinin kullanımı dikkat çekicidir. Bu kullanım sadece MK nüshasında görülmektedir. *içri* MK8v9, MK12r15; *gür içri* MK35v14, MK36r2; *kuyu içri* MK13r16.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010

Metinde *ben* şahıs zamiri *men* olarak da kullanılırken özellikle aldığı ihbar birinci tekil şahıs çekiminde şu örneklere rastlanılmıştır: *benven* B23v14, D23v4; *benben* A16v7; *menmen* MK22r11, K68r1; *menven* K69r7 *venven* K66r13.

SONUÇ

Kıssa-yı Yûsuf metninin imla, ses ve şekil bilgisi açısından gösterdiği çeşitlilik, anlatımdaki akıcılık, eserin Türk dünyasının çeşitli köşelerinde okunmasını ve beğenilmesini sağlamıştır. Eserin beğenilmesini sağlayan bir başka özelliği, aktarıcılarının kendi konuşma ve yazı dillerini esere dahil etmiş olmalarıdır.

Elimizdeki *Kıssa-yı Yûsuf* metninin müellif hattı bulunmadığı için nüshaların nerede ve kim tarafından yazıldığına dair bilgiler mevcut değildir. Dresden ve Berlin elyazmaları üzerine bir inceleme yapan S. West'in verdiği bilgiye göre bu nüshalar, 18. yüzyılda Kazan bölgesi ve civarında yazılmıştır. Metinde özellikle Arapça'dan Türkçeye giren ayınlı kelimelerde ayın sesinin gayın ile gösterildiği, düzenli olmasa da Dresden, Berlin ve Millî Kütüphane nüshalarında görülmektedir. Bu durum S. West'in görüşünü destekler niteliktedir. *gillet derler* D4v9; *vedâğ kılup* B17v8; *vedâğ* D72r14; *zâyiğ oldı* B29r1, MK27r12.

Ali'nin eserinde hem Batı Türkçesi hem de Doğu Türkçesinin özelliklerinin bulunması şu şekilde izah edilebilir: Öncelikle, Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf*'unu diğer "olğa-bolğa" devri metinlerinden ayırmak gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü bu eser, sevilen bir hikâye olarak kutsal dinin kitabı olan Kur'an'da geçmesi sebebiyle, sözlü gelenekte diğer eserlere göre kendisine sağlam bir yer edinmiştir. Dolayısıyla, eserdeki farklı lehçe özellikleri halk tabakası tarafından yadırganmamıştır. Ayrıca Oğuz Türkleri, Kıpçak boylarıyla uzun yıllar komşu olarak, hatta iç içe yaşamışlardır. Arkasından X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kıpçak boylarının Oğuz Türklerini sıkıştırarak batıya doğru göç ettirdiklerini biliyoruz. Bu göç esnasında bazı bölgelerde Oğuz Türkleri ile diğer Türk boyları Anadolu'ya beraberce gelmişlerdir. Bu beraberlik içerisinde toplumun her katmanından insanlar görülmüştür. Anadolu'ya gelen bu grupların içerisinde yer alan insanlar her iki lehçeyi bildikleri için, bunu yazmış oldukları eserlere yansıtmışlardır. Ali'nin eserinden hareketle bize göre, "olğa-bolğa" devri metinlerinin ortaya çıkışı, ağız özelliklerinin ferdî kişiler tarafından mevcut eserlere yansıtılmasıdır. Muhtemeldir ki, Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf*'u 13. yüzyıl Türk dünyasındaki siyasi hareketlilik, ekonomik ve kültürel karışıklık içerisinde, halk arasında bir süre sözlü gelenekte yaşadıkten sonra "*Dede Korkut*"

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

hikâyelerinde olduğu gibi, sonradan yazıya geçirilen Türk dilinin anıt eserlerinden biridir.

METİN*

B1v1	hāzā kitābu yūsuf ʿaleyhi's-selām
B1v2	bi'smillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
B1v3	el-ḥamdü şükr ü sipās ol eḥade
B1v4	mülki bî-zevāl ol şamede mülket içre bî-şerik ol eḥade anı bākī zü'l-celāl bildük emdi
B3r3	könlümde gam fehm soyı vèrgil
B3r4	faẓlıñ birle baña ḥikmet koyı vèrgil men za'ifa ilhām tevfiḳ koyı vèrgil ḳudretiñ ol dègen olur emdi
B3r5	ḥātırından sehv ü melāl saçu vèrgil
B3r6	ḥātırına raḥmet senā saçu vèrgil men ācize tevfiḳ ḳapusın açu vèrgil ʿaḳlım şaḥiḥ dilim faḣiḥ ḳılığıl emdi
B3r7	tevfiḳ vèrgil ḥikmet tapa ḳayıtmağa
B3r8	ʿāḳıl ḳullar ḥātırın bayıtmağa yūsuf sawçı aḥvālın ayıtmağa ʿaḳlım şaḥiḥ dilim faḣiḥ ḳılığıl emdi
B3r9	yūsuf üzre aḥvāl netek keldüğini
B3r10	ḳardaşları yūsufi ne ḳıldüğını mışır içre pādişāh olduğını nazım birle aytalım sen aḳla emdi
B3r11	cihān içre ḳopmış idi yūsuf nebī
B3r12	atası ya'ḳüb nebī ḥaḳ ḥabībi dedesi ishāḳ sawçı dīn ḫabībi rabb-ı ḫalīl ibrahīm ḳıḫar emdi

* Ali'nin Kıssa-i Yusuf adlı eserinden yaklaşık 75 dörtlük verilmiştir. (CİN Ali, (2004) *Ali, Kıssa-i Yusuf (H.630/m.1233) Metin-İnceleme-Dizin*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara.

- B3v1 ʿazîz yūsuf temām on bir yaşar idi
yaʿkūb sawçı uyluğunda uyur idi
- B3v2 uyur iken bir ʿacāyib düş yūsuf kördi
teʿvīlin atasına sorar ʿemdi
- B3v3 ʧolun ay toğarken on bir yulduz
düşim içre secde kıldı baña düpdüz
- B3v4 uşbu düşni beyle kördim hiç gümānsuz
yā ebeti baña teʿvīl kılgıl ʿemdi
- B3v5 bu düşümün teʿvīlin bilü vèrgil
ʿāķıbet ne bulasın bilü vèrgil
- B3v6 bu düşüme körüklü teʿvīl kılu vèrgil
bu düş içre körüklü sewünç sanğıl ʿemdi
- B3v9 yā muħammed ol düşni yūsuf kördi
ay kūn on bir yulduz aña secde kıldı
- B3v10 ol yulduzlar atları neçük idi
birin birin baña aʿlem kılgıl ʿemdi
- B3v11 eger sen haķ resūl olur ʿersen
muʿcizāt daʿvīsin kıılır ʿersen
- B3v12 ol yulduzlar adnı bilür ʿersen
haķıķat nübüvvet seniñ ʿemdi
- B4r10 andın yaʿkūb yūsufniñ düşin yordı
teʿvīlin mübārek aytur idi
- B4r11 ümīddür kim mevlīden meded ʿerdi
saña ʿizzet rifʿat körünür ʿemdi
- B4r12 ümīd-vār kim mevlī saña vère mülket
fazlı birle rüzī kııla saña niʿmet
- B4r13 ķardaşlaruñ köp kııla saña hıdmet
on birüsi saña hıdmet kııla ʿemdi
- B4r14 ʿālem içre adıñ seniñ meşhūr ola
maşrıķ mağrıb uluları seni bile
- B4r15 kıyāmetke tēgrü adıñ bāķī kıala
ħalīl zebīħ dewleti körünür ʿemdi
- B4r16 nübüvvet risālet buldaçı sen
hem memleket iyesi boldaçı sen
- B4v1 hem rāħatlık beşāret buldaçı sen
ħalīl zebīħ dewleti körünür ʿemdi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- B4v2 yā ibn inanğıl bayık baña
bu düş içre saltanat körünür saña
- B4v3 hamd senā telim ayğıl sübhāniña
sübhān saña telim ihsān kıla emdi
- B4v4 velākin emānetdür şakla oğul
bu düşüni hiç kimesne aytmağıl
- B4v5 anlar saña günāh kılmasun saklangıl
ādemīye şeytān düşmān olur emdi
- B4v6 eger düşüñ uşbu ara zāhir ola
ğardaşlaruñ bu ma' niden aħvāl bile
- B4v7 bu iş içre anlar saña ħased kıla
ibtidāsı bize miħnet ola emdi
- B4v8 yā ibn bu bendimi key anlağıl
bu rāzımı ħamulardan key saklağıl
- B4v9 bu düşüni hiç kimesne ayıtmağıl
uşbu sırrı ħālīk bilse yigrek emdi
- B4v10 vardı ya' kūbuñ bir ögey kıızı
ol işitmiş evvel öñden uşbu sözi
- B4v11 ħovuçulardan beklesün ħālīk sizi
varıp ħardaşlarına aytur emdi
- B4v12 ħardaşınız yūsuf bir düş körmiş
on bir yulduz ay kün aña secde kılmış
- B4v13 atañız ol düşni eygü yormış
ben işiddüm eygü te'vil kıılır emdi
- B4v14 ħardaşları anı işidüp günāh kıldı
ħasedleri günāhları ġālib oldı
- B4v15 cümlesin ħātırına ġuşşa yağdı
dérneşüben bātıl tedbir kıılır emdi
- B4v16 eger ol düş yerine kelür ise
yūsuf ulu pādişāh olur ise
- B5r1 cümlemiz aña ħıdmet kıılır ise
ol bizlere ħatı 'ārdur dërler emdi
- B5r2 yūsufi biz ħatumıza ündeyelüm
ne düş körmiş sorayalum izleyelüm
- B5r3 aña lāyık rāy-ı tedbir eyleyelüm
bu aħvāli biz ħaħīkat bilelüm emdi
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

B5r4	aldayuban yūsufı ketürdiler on qarındaş yığlaşu oturdılar
B5r5	cümlesi tevāzu‘ lıg ketürdiler ne düş kördüñ bize aygıl dërler êmdi
B5r6	yūsuf düşi aňlarğa hergiz aytmaz ata kavlin bozmağa revā körmez
B5r7	buyuruban yalın söz hem söylemez nā-çār olup ‘ acāyibe qalur êmdi
B5r8	qardaşları cümlesi öre durdı ikin ikin yūsufa gene şordı
B5r9	qamuları yūsufa çok yalvardı her birisi tevāzu‘ lıq kıılır êmdi
B5r10	kördügüñ düşni bizden pinhān kıılma gümān içre saqınç içre hayrān qalma
B5r11	yā qarındaş sen bizi düşmen körme ne te`vil kııldı rāziñ aygıl êmdi
B5v12	ya‘ kûb aydur düne bir düş kördim düşüm içre on bir qızı körer idim
B5v13	saqlar iken birisin yava kııldım elimden qurtlar alıp kider êmdi
B5v14	anlar aydur yūsufı biz saqlayawuz qardaşımız qaçan qurda qapdurawuz
B5v15	‘ ālem qurdın qarawuz öldürewüz sewgülümüz yūsuf üçün dërler êmdi
B6r6	isrā`il yūsufa destür vërmez bir dem ayrulmağa revā körmez
B6r7	bu oğlannuñ köñli qayda özi durmaz boynuna salınuban yalvarur êmdi
K5v11	yūsuf aydı bilürem meni sever sen sevmegiñniñ delili nedür aygıl sen
K5v12	sevmegiñniñ sözi birle yörümez sen ulularım birle meni ıdgil êmdi
B6v4	ol tün keçti yarandası érte boldı ‘ ale`ş-şabāh on qarındaş hāzır oldı
B6v5	cümleleri isrā`ile selām kııldı egü sözin yūsufı dërler êmdi

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

B6v6	anı işidüp ya ^ç kûb nebî varsun dèdi kõnli zârî yığlayu öre durdı
B6v7	kendü elin yūsufuñ başın yuwdı darayuban uzun saçın örer êmdi
B6v8	aş yedürdi kendüsi suw üçürdi êginine dürlü dürlü ÷on kiyürdi
B6v9	÷onnu yıpar birle yazlandurdı közlerine sürme dağı darta êmdi
B11r3	ķuyunuñ karağında bir taş olur idi cebrâ ⁷ il ol taşnu tēz çıkardı
B11r4	suw üzre mu ^ç allaķ taş muħkem tuttu yūsuf kelip ol taş üzre olturur êmdi
B11r5	taş yūsufa ħarîrde yumşak oldu ħâlîķdan ^ç ināyet şefķat oldu
B11r6	yūsufuñ nûrî ile ķuyu toldı taşķaru hem nûr balkıban çıkar êmdi
B11v14	yūsufuñ ķardaşları eve döndi biri bir oğlaķ dutup boğazladı
B11v15	ķanın yūsuf kõnlegine bulaşturdı cümleleri ağlaşu varurlar êmdi
B11v16	yol üzre bir yıgaç olur idi ya ^ç kûb anıñ túbünde oturur idi
B12r1	havadan aņsuzdan bir ün keldi diñlediyse seb ^ç in dēyür êmdi
B14r3	mışır içre ulu melik olur idi anıñ adı melik bin duğar idi
B14r4	duğar oğlı ol melik bir düş kördi mu ^ç abbire te ⁷ vil sorar êmdi
B14v7	isterken aņsuzdan bir ün keldi melikniñ ķulağına işidüldi
B14v8	aydur temām êlig yul turğıl dèdi ol oğlanı almağa dēyür êmdi
B21v8	bize dēgil seni beyle kim yarattı bunuñ kibi kõrklü cemāl kim düzetdi
B21v9	bu şüreti seniñ üze kim yorıttı bizler dağı aña bende bolalım êmdi

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- B21v10 yūsuf aydur yaratğanum ḥālīk durur
 yerdeki ḳullar üzre rezzāk durur
 B21v11 yaratmağa rızḳ vërmege lâyıḳ durur
 seni meni ol yarattı bilgil êmdi
- B24r5 melik aydur yā yūsuf êmdi varsañ
 nîl ırmağı uşbudur közin körseñ
 B24r6 maşlaḫat eyledür suwğa kirseñ
 boyuñdan tozan tofraḳ kitsün êmdi
- D23v9 yūsuf nebī el ḳaldurdu du‘ ā ḳıldı
 ḥālīk anıñ du‘ āsın ḳabûl ḳıldı
 D23v10 ol balıḳğa iki oğul rûzî ḳıldı
 ikilesi devlet iyesi olur êmdi
- D23v11 ol ikisi kerâmetlü ḳopmuş idi
 birisi yūnusı yutmuş idi
 D23v12 birisi ol yüzigi yutmuş idi
 ol yüzük süleymänniñ bayıḳ êmdi
- B24v10 anı köre mışır ehli cemī‘ oldı
 melik duğar sarâyına ḥāzır keldi
 B24v11 ârzûların melikge zāhir ḳıldı
 ḳuluñı biz körelim dërler êmdi
- B25v7 yūsufa sorar aydur ne oğlan sen
 ben bilüren ḫaḳīḳat sen ḳul degül sen
 B25v8 ayt baña sen kimniñ aşlından sen
 ḳanḳı sultān oğlı sen dèyür êmdi
- B27r6 bu ḫāl üzre bir yıl temām oldı
 züleyḫā ol şūreti gene kördi
 B27r7 ögütlep züleyḫā aydur idi
 ögütüm işitüben dutḡıl êmdi
- B34r15 züleyḫā dāyesine aḫvāl söyler
 ser-encāmın dāyesine zāhir eyler
 B34r16 ḳamulardan bu rāzımı yavlaḳ saḳlar
 bu rāzımı sözlemegil dèyür êmdi
- B34v1 züleyḫā aydur uşal ken‘ ān ḳul oğlanı
 ayā dāye bilürmü sen sen anı
 B34v2 bu aḫvāle ol düşürdi bilgil beni
 anıñ ‘ışḳı beyle ḳıldı beni êmdi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/1 Winter 2010*

-
- B42r4 mışır içre bir neçe urağutlar
bunu işitüp bir birine dêrneşdiler
- B42r5 urağutlar ‘ ayıb étüp sözleşdiler
her birisi bir dürlü söz sözler êmdi
- B42r6 züleyhâ kûlına ‘ aşık olmuş
kûli muṭî‘ olmamış hacîl olmuş
- B42r7 bu hâl üzre ‘ azîz anda hâzır olmuş
kûlin kava çıkdüğün kôrmüş êmdi
- B45r9 kaçan ‘ arab zindâna yakın keldi
yûsuf anda idüğün deve bildi
- B45r10 yûsuf dèyü bozladı zârı kıldı
ben ken‘ ândan kelürven dèyür êmdi
- B45v9 oluk sâ‘ at ‘ arab hâzır keldi
deveni kapuda çökmiş kôrdi
- B45v10 ağaç tartıp urmağa hamle kıldı
‘ arabîniñ adağın yer dutar êmdi
- B52v3 ulu kiçi hâş u ‘ âm hâzır keldi
begler hanlar cümle şâha hıdmet kıldı
- B52v4 pâdişâha mağrîb sawçî hâzır keldi
şâhile temâşaya çıkar êmdi
- B53r14 şiddet keçdi mevlî saña râhat vèrdi
iđiñ saña yavlağ ulu hürmet vèrdi
- B53r15 pâdişâh kılasen kôrgil dèdi
emânet nehy işden sakla êmdi
- B55r12 cebrâ ‘ il aydur mevlî saña selâm dèdi
haqîkat beni saña vèribidi
- B55r13 züleyhâğa ‘ aqd nikâh kılsun dèdi
züleyhâ hâtun sen pâdişâh olğıl êmdi
- B56r6 ken‘ ân ili yavlağ kızlık oldı
ya‘ kûb sawçî oğlanlara hem buyurdi
- B56r7 aydur bize darlık yavlağ eşer kıldı
aşlık alu mışıra varuñ êmdi
- B56r10 aşlık bolur imiş mışıra satun
meliki mü ‘ min imiş dîni bütün
- B56r11 yük eyleştürüñ yoğtur altun
ol ‘ azîze bizden selâm kılıñ êmdi
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- B61r15 andan yūsuf aña bāzu-bendü vèrdi
kendüzüniñ bir bilezügi aña vèrdi
- B61r16 ol bilezük şāfi kızıl altundi
kırk miñ mışır kızılına dèger èmdi
- B62v10 kuyudan çıkarmağa keldüklerin
kulumız tēp yalğan satu kıldukların
- B62v11 satuban az bahāya aldukların
üç ‘aybı vardur dègenin yazmış èmdi
- B62v12 ol dem yūsuf nebī ulu da‘ vet kıldı
sarāy içre dürlü ni‘ met hāzır kıldı
- B62v13 kōnağğa telim dürlü aşlar düzdi
ihvānların kōnağlayu ünder èmdi
- B72r2 andan anlar başların kaldurdılar
her birisi yūsufı yığlaşdılar
- B72r3 yavlağ katı hasretile ağlaşdılar
anı köre feriştelere ağlar èmdi
- B73r1 andan şonra on beş künden beşir èrdi
kōrer suwda bir ‘avrat ton yuwardı
- B73r2 kudret birle beşir keldi aña şordı
ya‘ kûb evi kōnadur dèyür èmdi
- B73v1 anda ya‘ kûb okudı ol bitini
kōnalığın beyān bildi hasretni
- B73v2 yūsuf mışır pādīşāhı olduğini
şükr kıilup hağğa sücüd kıldı èmdi
- B75v15 feriştelere aydur eger kōrer èrseñ
hağikat bu mağāmı sorar èrseñ
- B75v16 bu rāhata èrüşmekge èrer èrseñ
yā isrā’il bu şarābnı içgil èmdi
- B76v3 yūsuf mışır ehlini da‘ vet kıldı
bu keleş anlara katı şiddet keldi
- B76v4 melik reyyān yūsufdan keyd kıldı
bizi islāma oğur dèrler èmdi
- B78v6 yūsuf sawçı kışşasın kıldı ‘ayān
‘arab ‘acem dil tiginçe kıldı beyān
- B78v7 oğumağa dınlamağa oldı āsān
oğuyanlar du‘ ā içre olsun èmdi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

B79r1	āh dirīğa degme kiçi düzümedi fehmi eksik kimse yazumadı
B79r2	bu za‘if uşbu nazmı üzmedi rubāğı düzün içre dursa emdi
B79r3	ben uşal za‘ifdan bende adı yigirmi dört raqam içre saldı bildi
B79r4	yarlıkağıl yā raḥīm ben ḥaṭā kılı raḥmetinden behre-bendlik umar emdi
B79r5	ümīd dutar bu müzniben sen mevlīye sen kerīm sen hem raḥīm mevlīye
B79r6	raḥmet kılğıl yā raḥīm kul ‘aliye şoñ nefesde müferraḥ kılğıl emdi
B79r7	ḥudāvende bu ḥācetüm saña ma‘lüm ben maḥzūnnıñ münācātı saña ma‘lüm
B79r8	yā erḥame’r-rāḥimīn kılma maḥrūm āḥir demde imān ‘aṭā kılğıl emdi
B79r9	mevlümden meded nuşret yetüzünden recep ayı calāba otuzundan
B79r10	tārīḥniñ ḥoş altı yüz otuzundan bu za‘if bu kitābnı düzdi emdi
B79r11	tevfīk nuşret fehmi kuvvet ḥaḫdan bildim allāḥım rüzī kılduğına şākir oldım
B79r12	bu arada bu kitābnı temām kıldım oқuyanlar bir du‘ā yād kıla emdi

KAYNAKÇA

- BOMBACI, A., “*The Turkic Literatures. Introductory Notes on the History and Style*” **Philologiae Turcicae Fundamenta II** XXVI, Wiesbaden 1965.
- BORATAV, Petev Naili, “*L’epoee et la “Hikāye”*”, **Philologiae Turcicae Fundamenta II**, Wiesbaden 1965.
- BODROGLİGETİ, A., “On the Prosody of ‘Ali’s Qıssa-i Yūsuf” **Acta Orientalia Hung. XIX** 1997.
- ARAT, Reşit Rahmeti, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dâir” **V. Türk Tarihi Kongresi, Makaleler cilt 1**. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- ARAT, Reşit Rahmeti, “Türk Dilinin İnkişâfı” **III. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 15-20 Kasım 1943., Ankara 1948.
- ARAT, Reşit Rahmeti, “Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair” **Rocnik Orientalistyczny**, XVII, 1953; **Makaleler cilt 1**. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.
- ATA, Aysu, **Kıyasü'l-Enbiya, I (Giriş-Metin, Transkripsiyon)**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- ALMAZ, Dzavad, “Kıssa-i Yûsuf Ali-ABulgar-Tatar Momument: **Trudy XXV Mezduarodnogo Kngressa Vostokovedov III** 1963.
- AYAN, Gönül, “*Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yûsuf u Züleyhâ*” **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3, Konya 1997.
- AZAMAT, Nihat, “Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: Yûsuf ve Zeliha, Esrarnâme Tercümesi”, **Osmanlı Araştırmaları VII-VIII.**, 1988.
- BANGUOĞLU, Tahsin, “Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine” (Kâşgâri’den Notlar II) **TDAY Belleten** 1959, TDK Yayınları, Ankara 1988.
- BANGUOĞLU, Tahsin, “Oğuz Lehçesi Üzerine” (Kâşgâri’den Notlar III) **TDAY Belleten** 1960, TDK Yayınları, Ankara 1988.
- BİLGİN, Azmi, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri” **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı: 69, İstanbul 1990.
- BROCKELMANN, C. ‘**Ali’s Qıssa’ı Jusuf**, Berlin 1917.
- BROCKELMANN, C., “*Zur Grammatik des Osmanisch Türkischen*” **ZDMG 70. (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft)** Leipzig 1916.
- BULUÇ, Saadettin, “Behçetü’l-Hadâ’ik- Fi Mev’izeti’l-Halâik’ten Derlenmiş Koşuklar” **TDAY Belleten** 1963, Ankara 1988, s.161-201.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yayınları, İstanbul 1984.
- CANPOLAT, Mustafa, “*Behçetü’l-Hadâ’ik’in Dili Üzerine*” **TDAY Belleten**, Ankara 1967.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- CANPOLAT, Mustafa, “*Behçetü'l-Hadâ'ik Üzerine*” **Belâk Bitig**, Wiesbaden 1995.
- CHARLES, Rieu, **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum**, London, 1988.
- CİN, Ali, (2004) **Ali, Kıssa-i Yûsuf (H.630/M.1233) Metin-İnceleme-Dizin**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara.
- CİN, Ali, “Ali'nin Kıssa-i Yûsuf Adlı Eserinin Türkiye Yazması” **V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, 20-26 Eylül 2004 TDK Yayınları, c. I, Ankara 2004.
- ÇAĞATAY, Saadet, **Türk Lehçeleri Örnekleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
- ÇAĞATAY, Saadet, “Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar” **Türkoloji Dergisi** c.II, sayı 2, Ankara 1944.
- ÇETİN, Nurullah, “*Yeni Türk Şairinin 'Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi' Duyarlılığı*” **Türkoloji Dergisi**, XIII. cilt, sayı I, Ankara 2000.
- DİLÇİN, Dehri, **Yûsuf ve Zeliha**, TDK Yayınları, İstanbul 1946.
- DOLU, Halide, “*Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç söz ve Bazı Türkçe Nüshalar*” **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c.IV, İstanbul 1952.
- DOLU, Halide, “*Yûsuf Hikâyesinde Aşk Temi*”, **Türk Düşüncesi**, c. 1, sayı 2, İstanbul 1954.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, “*Batı Türkçesinin Doğuşu*” **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988**, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- ERSOYLU, Halil, “Eski Türkiye Türkçesi Metinlerinde Kullanılan Elifli Vav” **Hasan Eren Armağanı**, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- ERTAYLAN, İsmail Hakkı, “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ”, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul 1948.
- ERTAYLAN, İsmail Hakkı, **Yûsuf ile Züleyhâ**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960.
- FALEV, P. Staro-Osmanskiy perevod “*Krimskoj*” *poemiy* “*Kırım Manzumesinin Eski Osmanlı Tercümesi*” **ZKV.(Zanucku Kollegu Vostokovedov)**, Leningrad 1925.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- FASEYEF, Fazıl, **Kul Gali, Kıssa-i Yûsuf**, Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan 1983.
- FIRAT, Ahmet Suphi, “*Yûsuf*” maddesi **İslâm Ansiklopedisi** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 13.cilt, İstanbul 1986.
- FLEİSCHER, **Henricus Orthobius Catalogus Codium Manuscriptorum Orientalium Bibliothecae Regiae Dresdensis**, Leipzig 1831.
- GAMBAROVA, Florida Duebek, **Yûsuf i Züleyhâ**, Prevod s Uzbekskogo, Taşkent.
- GEHREMANOV, Cahangir-Şameddin Halilov, **Yûsif ve Züleyhâ**, Azerbaycan Akademiyası El Yazmalar İnstitutü, Bakı 1991.
- GİBB, A. **History of Ottoman Poetry I.**, London 1900.
- GRÜNBAUM, M. “*Yûsuf und Zuleicha*” **ZDMG 70. (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft)** Leipzig, sayı: 43. s.1
- HAKOV, B.H, **Tatar Edebî Tili Tarihi**, Kazan Üniversitesi Neşriyatı, Kazan 1993.
- HAYYAMPUR, Abdurresul Tahbazzade (1945). **Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri**, Türkiyat Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, no:209, İstanbul.
- HAZAİ, György, “Anadolu Türkçesinin İlk Yüzyıllarına Ait Kimi Sorunlar” **Hasan Eren Armağanı**, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- HİSAMOV, Nurmuhammed, **Qul Gali, Qıssa-i Yûsuf**, Kazan 1997.
- HİSAMOV, Nurmuhammed, **Kul Gali, Yusif Kıssası**, Rennur Neşriyatı, Kazan 2000.
- HİSAMOV, Nurmuhammed, “16. Yüzyıl Türk Şairi Ahmedî'nin Yûsuf ile Züleyhâsı Mesnevîsi ve Onun Gul Gali'nin Kıssa-i Yûsuf Destanı Alekesi” **IV. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, Çeşme/ İzmir 22-29 Eylül 2000.
- HOUTSMA, “*Ein alttürkisches Gedicht*” **ZDMG (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft)** sayı 43, Leipzig, 1889.
- İLAYDIN, Hikmet, “*Dehhâni'nin Şiirleri*” **Ömer Asım Aksoy Armağanı**, TDK Yayınları, Ankara 1978.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- İLAYDIN, Hikmet, “Anadolu’da Türk Şiirinin Başlangıcı” **Türk Dili**, s.277 Ankara 1974.
- İNAN, Abdulkadir, “Karışık Lehçelerle Yazılan Türkçe Eserler (XV.XVI. Yüzyıllar” **Türk Dili** s.53 Şubat 1956. (Makaleler ve İncelemer II. s.36-38, TDK Yayınları, Ankara 1991)
- İNAN, Abdulkadir, “XIII- XVI. Yüzyıllarda Mısır’da Oğuz Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve (Halis Türkçe)” **TDAY Belleten**,1953, (Makaleler ve İncelemer II. s. 84-96 TDK Yayınları, Ankara 1991)
- JOZEF, Thury, “A középazsi Török Nyelv Ismertetősi” (**Orta Asya Türkçesi Üzerine Notlar**) Çev: Rağıp Hulisi Özdem, (**Dil Bilimi Yazıları**, Haz: Recep Toparlı), TDK Yayınları, Ankara 2000.
- JOZEF, Thury, “Török nyelvelékek a XIV század végéig” (**On Dördüncü Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yادیğârları**) Çev: Rağıp Hulisi Özdem, (**Dil Bilimi Yazıları**, Haz: Recep Toparlı), TDK Yayınları, Ankara 2000.
- KARAHAN, Leyla, **Kıssa-i Yûsuf**, TDK Yayınları, Ankara 1984.
- KARAHAN, Leyla, “Darir’in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisinin Bilinmeyen Bir Yazması”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, cilt 26, sayı.1, Ankara 1988.
- KAVCAR, Cahit, “Hamdullah Hamdi’nin Yûsuf ü Züleyhâ’sı” **TDAY Belleten**, Ankara 1968.
- KAVCAR, Cahit, “Kemal Paşa-zadenin Yûsuf ü Züleyhâ’sı”, **TDAY Belleten**, Ankara 1969.
- KAVCAR, Cahit, “İbn-i Kemal’in Şairliği ve Yûsuf u Züleyhâ’sı” **Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu**, (Tokat, 2.06.1986. Yayınlanma tarihi: 1987)
- KÖKTEKİN, Kazım (1994) **Süle Fakih’in Yûsuf ve Zelihası (İnceleme-Metin-Dizin) 2 cilt**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- KORKMAZ, Zeynep, “Selçuklu Türkçesinin Genel Yapısı”, **TDAY Belleten**, s. 17-34, Ankara 1962.
- KORKMAZ, Zeynep, **Marzubân-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları, Ankara 1973.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- KORKMAZ, Zeynep, “XI-XIII. Yüzyıllar Arası Oğuzca” **TDAY Belleten** 1973-74 TDK Yayınları, Ankara 1974.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar” **Türkoloji Dergisi**, c. VIII., Ankara 1977.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri Özellikleri” **TDAY Belleten** 1991, Ankara 1994.
- KORKMAZ, Zeynep, Eski Anadolu Türkçesinin İmla Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar” Orientalni Institut u Sarayevo vol 30/516 (Sarayevo 1980) s.247-269 , **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- KORKMAZ, Zeynep, “Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey” **Milli Kültür**, c.3.4.5, Ekim 1980.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler” **Birinci Türk Dili Bilimsel Kurultayı**, Ankara 27-29 Eylül 1972, TDK Yayınları, Ankara 1975.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Bir Kudürî Çevirisi” **XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bidiriler**, TDK Yayınları, Ankara 1968.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1986.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuat, “Çağatay Edebiyatı”, **İslam Ansiklopedisi**, c. III., İstanbul 1945.
- KUT, Günay, “XIII. Yüzyılda Anadolu’da Türk Şiirinin Gelişmesi” **TDAY Belleten** 1991, Ankara 1994.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye” **TDAY Belleten**, Ankara 1967.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Hamdi’nin Yûsuf ü Züleyhâ’sı”, **TDAY Belleten**, Ankara 1969.
- MANSUROĞLU, Mecdut, “Eski Osmanlıca” **Tarihî Türk Şiveleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- MANSUROĞLU, Mecdut, “Anadolu Metinleri XIII. Asır” **Türkiyat Mecmuası VII-VIII**, İstanbul 1940.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- MANSUROĞLU, Mecdut, “*Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsülleri*” **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, s.I/1, İstanbul 1946.
- MANSUROĞLU, Mecdut, “*Anadoluda Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi*” **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, s.VI/3, İstanbul 1951.
- MAZIOĞLU, Hasibe, “*Yûsuf -ı Züleyhâ Yazarı Suli Fakîh’in Adı Hakkında*” **IV. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, Çeşme/İzmir 22-29 Eylül 2000.
- MELİKOV, Tofik Davudoğlu, “Eski Türk Şiir Geleneği ve Hece Vezninin Oluşumu” **TDAY Belleten**, Ankara 1994.
- NAPOLNOVA, M. Elena, “Edebî Eski Anadolu Türkçesi Tarihinde Bazı Genel Özellikler” **TDAY Belleten**, Ankara 1994.
- ÖZKAN, Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- ÖZKAN, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili” **Türkler Ansiklopedisi Yeni Türkiye Yayınları**, İstanbul 2002.
- ÖZKAN, Fatma, “Kul Ali”, (XII. yüzyıl sonlarıyla, XIII. Yüzyılın ikinci çeyreği) **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 18, Tatar Edebiyatı II**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- PEKOLCAY, Necla, **İslamî Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1967.
- TEKİN, Şinasi, “Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzide Kitabı’nın Tercüme Hikâyesi” **TDAY Belleten**, Ankara 2000.
- TEKİN, Şinasi, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde “olga-bolga” Sorunu” **TDAY Belleten** 1973-74, TDK Yayınları, Ankara 1974.
- TULUM, Mertol, “Şerhü’l-Menâr Hakkında I” **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, sayı XVI, İstanbul 1968.
- UYGUR, Sinan, **Ali’nin Kissa-i Yûsuf’u**, Atatürk Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2003.
- YAMAN, Hakan, **Die Yûsuf-Legende in der Version von Ali Nach dem Dresdener Manuskript Eb. 419) Handschrift**, “Dresden Eb. 419 Yazmasına Göre Ali’nin Kissa-yı Yûsuf’u” Doktora Tezi, Georg August Ü, Almanya, 2005.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

YAVUZ, Kemal, "XIII-XIV. Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri" **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 27, İstanbul 1983.

WEST S.L., "The Qıssa-i Yûsuf of Ali" The First story of Joseph in turkic Literature, **Acta Orientalia** cilt. XXXVII. (Fasciculi 1-3)

ZEYNELOV, Ferhat, **Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u**, Bakü 1974.

ZÜLFİKAR, Hamza, "Cumhuriyet Döneminde Yurdumuzda Yapılan Türk Dili İle İlgili Kaynak Metinleri" **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı**, Ankara 1974.

KISALTMALAR

A: Azerbaycan El Yazması

B: Berlin El Yazması

D: Dresden El Yazması

K: Kazan El Yazması

M: Manisa Matbu Nüshası

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

MK: Millî Kütüphane Nüshası (Ankara)

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDK: Türk Dil Kurumu

TKAE: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

Ü: Üniversite

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*